

УДК 374.3

ДОПРОФІЛЬНА ПІДГОТОВКА УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Мельничук Марія Михайлівна
м.Івано-Франківськ

У статті розглядаються важливість допрофільної підготовки при виборі профілю навчання, а також форми і методи профільного навчання; розкриваються мета і функції спецкурсів у профільному навчанні.

Ключові слова: допрофільна підготовка, профільне навчання, мета і функції спецкурсів.

Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства [3, с.16-17].

Вибір професійного шляху багато в чому визначає долю людини. Від того, на скільки вірно вибраний життєвий шлях залежить місце кожного серед людей, задоволеність роботою, фізичне та психічне здоров'я, процес соціалізації особистості. Зробити правильний вибір – значить знайти своє місце в житті. Дослідники визначають, що 50 % населення задоволеність життям людини пов'язують з улюбленою справою, інші 50 % – це благополуччя

в сім'ї [6, с.12].

Профільне навчання в старшій школі – один із найважливіших компонентів модернізації загальної середньої освіти, одна з найбільш життєздатних освітніх реформ. У цієї ідеї, мабуть, нема опонентів, адже практико-орієнтоване навчання постало на часі. Профілізація потрібна для забезпечення індивідуальних потреб школярів, які виявляють підвищений інтерес до окремих предметів, і для професійного самовизначення, для успішної соціалізації, полегшення адаптації до самостійного життя, подолання інфантилізму підлітків, виховання відповідальності за прийняття рішень [3, с.3-5].

Основне навантаження в профілізації припадає на старші класи. За Концепцією профільного навчання у старшій школі профільне навчання – вид диференційованого навчання, за якого враховуються освітні потреби, нахили та здібності учня і створюються умови для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується змінами в меті, змісті, структурі та організації навчального процесу. В цілому профільне навчання – міждисциплінарна комплексна проблема,

для вирішення якої необхідні зусилля всього педагогічного колективу школи.

Метою профільного навчання є створення умов для диференціації і максимальної індивідуалізації навчання, забезпечення поглибленого вивчення профільних предметів та ефективною підготовки кожного учня до професійного самовизначення й полегшення його соціалізації після закінчення школи [2, с.32-37].

Важливою умовою успіху профільного навчання є допрофільна підготовка, адже це дві складові одного процесу: самовизначення особистості щодо вибору напрямку в освіті та професійної діяльності. Основна мета допрофільної підготовки – формування у дітей готовності робити свідомий вибір подальшого профілю навчання [3, с.3-6].

Профільна старша школа поширена в більшості розвинутих країнах. Причому в деяких із них вона починається вже після початкової шестирічної школи. Профільна школа є одним із виявів гуманістичного характеру суспільства, з його орієнтацією на людину, її розвиток, самореалізацію. І лише суспільства авторитарні, тоталітарні чи такі, що тільки-но вийшли з цього стану, намагаються і в освіті «зачесати» всіх дітей під один гребінець, який тримає жорстка, відчужена від людини рука авторитарної чи пост авторитарної держави, нехтуючи при цьому сутність, думкою і почуттями дитини, а то й зневажаючи їх [1, с.4].

Переорієнтація завдань освіти, зміна цінностей у суспільстві потребують нового аксіологічного підходу до організації профільного навчання в середній школі. Сучасний учень хоче знати не лише те, що йому треба вивчати, а й навіщо. В особистісно-орієнтованому навчанні для нього важливим є не тільки запитання «Що це означає?», скільки запитання «Що це означає для мене особисто?». Адже у старшокласників виникають певні життєві плани, перебудовуються мотиви діяльності, зростає відповідальність, факти і поняття набувають ціннісної значущості, тому поведінка підпорядковується реаліям і перспективам майбутнього професійного життя.

Ознайомлення з деякими професіями відбувається ще в навчальному комплексі «дитсадок – школа – ВНЗ», де принцип наступності «спрацьовує» на користь справі найкраще. Так у дошкільному віці діти дізнаються про професії лікаря, вихователя, продавця тощо, а потім на основі хоча й невеликих життєвих спостережень діти граються в лікаря – хворого, покупця – продавця тощо. Тому підготовку до життя, вибору профілю навчання треба починати якомога раніше, а не тоді, коли учні дійдуть до профільного 10-го класу. Відтак роботу щодо ознайомлення з професіями потрібно вести і в початковій школі, адже перший ступінь шкільної освіти – важливий етап у розвитку інтелектуальної, емоційної, вольової сфер молодшого школяра, його індивідуальних здібностей, формування позитивної «Я-концепції». Тому пропонується вчителям початкових класів здійснювати якомога більше екскурсій на різні виробництва (в першу чергу ті, де працюють батьки учнів) з метою ознайомлення з різними професіями, а також надавати в процесі навчання максимальні можливості для розвитку індивідуальності дитини в заданих природою генетичних межах, для розкриття природних задатків, здібностей, інтересів та нахилів [2, с.32-37].

Наступним етапом роботи є основна школа (5-9 класи) – період, коли дитина «шукає себе», коли інтереси підлітка розпорозені, не сконцентровані. Тому завдання педколективу на цьому етапі полягає не стільки в поглибленні знань, скільки в допомозі дитині визначитись із своїми нахилами й уподобаннями. Отже, мета діяльності вчителів на цьому етапі є діагностично-прогностичною – виявити домінуючі інтереси й мотиви учнів та спрогнозувати майбутній профіль навчання школярів. Особливої актуальності допрофільна підготовка набуває у 8-9 класах.

Згідно з Концепцією профільного навчання в Україні варто здійснювати як через уже відомі, перевірені часом традиційні форми: факультативи, гуртки, секції, науково-практичні конференції, так і нові інтерактивні форми й методи навчання: конкурси, змагання, імітаційне моделювання тощо. Це сприяє прискоренню самовизначення учня, розкриттю його природних здібностей, прояву ініціативи, розвитку творчості, орієнтації на певну сферу

професійної діяльності.

У 8-9 класах виокремлюють чотири основні напрями роботи: 1) профдіагностику учнів; 2) профконсультаційну роботу; 3) роботу з батьками; 4) підготовку до вибору профілю в процесі навчання. Перші три пункти стосуються переважно роботи психолога і класних керівників, останній – вчителів-предметників. Також проводять постійний моніторинг щодо визначення нахилів, інтересів учнів. Сучасні умови життя призвели учнів до відчуття нестабільності, невизначеності, невпевненості в собі, у завтрашньому дні. Тому психологи організують факультативи (наприклад «Ким бути?» або «Моя професійна перспектива») з метою психологічного тренінгу та профконсультаційної роботи (в тому числі про нові професії: дизайнера, маркетолога, менеджера) та умови їх набуття, про потреби регіону в спеціальностях. Паралельно класні керівники проводять класні години, присвячені вибору профілю навчання і майбутньої професії, зустрічі з колишніми випускниками, що стали студентами та фахівцями, а також проводити батьківські збори, присвячені специфіці профільного навчання [2, с.32-37].

Для полегшення вибору профілю навчання для учнів організують короткотривалі (6-8 год.) пропедевтичні, пробні та орієнтувальні курси. Пропедевтичні (вступні) курси проводять за рік до систематичного вивчення певного предмета з метою короткого ознайомлення з його основними поняттями.

З ряду предметів, окрім цього, за рахунок годин варіативної частини функціонують пробні (в основному предметні або міжпредметні) курси, мета яких – зацікавити учнів певним предметом чи міжпредметною проблемою (наприклад, екологічною чи демографічною) і допомогти їм спочатку в профільному самовизначенні, а потім сприяти свідомому професійному вибору. Класні колективи при функціонуванні курсів залишаються незмінними, а вчителі після закінчення 1,5-2 місячного курсу (1 година на тиждень) починають працювати з паралельним класом. Таким чином, в учнів кожного 9-го класу функціонує протягом навчального року кілька таких курсів, які поглиблюють знання з конкретного предмета, розвивають інтерес до нього і сприяють остаточному вибору профілю навчання. Програми пробних курсів розробляються вчителями-предметниками. Зміст їх мобільний, він поповнюється з урахуванням вимог часу та з огляду на професії, що потребують знань з відповідних профільних предметів. Заняття варто проводити у формі дослідницьких практикумів, розв'язання експериментальних задач, виконання нескладних проектних завдань, які сприяють виробленню активного ставлення учнів до виконуваних дій.

Ознайомленню учнів з певною професією й орієнтації на її вибір сприяють орієнтувальні курси, які ведуть відповідні фахівці. Для вирішення цієї проблеми можна залучити батьківський комітет школи, представники якого на громадських засадах проводять цикл занять, на яких розповідають про особливості своєї професії й агітують учнів за її вибір. Отже, пропедевтичні, пробні й орієнтувальні курси мають велике значення в системі допрофільної підготовки, адже вони призначені для полегшення вибору профілю навчання.

Модернізація освіти у старших класах передбачає створення системи профільного навчання за рахунок: а) диверсифікації закладів освіти (ліцеї, гімназії, спеціалізовані школи); б) змісту навчальної інформації; в) методів навчання. Стосовно змісту: за умови профільної диференціації в структурі профільного навчання чітко прослідковуються три основні змістові блоки – базовий (загальноосвітній стандарт), профільний (профільний освітній стандарт) та елективний (комбінація курсів за вибором – спецкурсів і факультативів).

Спеціальні курси (в зарубіжжі – елективи) – курси профільного доповнення, які поглиблюють, розширюють межі профільних предметів, розвивають і доповнюють їх зміст (деякі з них інтегрують зміст), забезпечують задоволення індивідуальних освітніх інтересів, потреб і нахилів школяра, а також внутрішньо профільну спеціалізацію і професійну спрямованість; тобто спецкурси виконують роль надбудови, доповнюючи зміст профільних предметів. Спецкурси є важливим елементом профільного навчання і способом максимальної індивідуалізації потенціалу кожного учня,

компенсуючи досить обмежені можливості базових і профільних курсів. Спецкурси порівняно з профільними предметами мають більшу різноманітність, нестандартизованість, враховують потреби регіону й індивідуальні інтереси та можливості кожного учня, посилюють практичну і дослідно-експериментальну складову профільного навчання. Тематика спецкурсів може бути різною залежно від регіону та запитів учнів [2, с.32-37].

Отже, саме спецкурси допоможуть усунути суперечності між освітніми потребами молоді та існуючим традиційним «набором» навчальних предметів у школі. Тому нині спостерігається тенденція до скорочення обсягу іваріантної частини навчального плану і збільшення варіативності навчання за рахунок розширення спектру навчальних курсів за вибором учня (спецкурсів і факультативів). Особливістю спецкурсів є те, що на відміну від факультативів спецкурси є обов'язковими для відвідування після вибору самим учнем. Вибір найбільш цікавих та потрібних з них має робити сам школяр, а не вчитель.

Оскільки спецкурси впроваджуються за рахунок шкільного компонента навчального плану, то в різних школах з однаковим профілем навчання можуть існувати різні за тематикою і змістом спецкурси. Це залежить від умов навчального закладу: матеріально-технічної бази, рівня підготовки кадрів, традицій школи, напрямів розвитку регіону, а найголовніше – від запитів, інтересів і можливостей самого учня.

Функції спецкурсів полягають у: а) вивченні ключових проблем сучасності в обраній галузі знань; б) засвоєнні профільних предметів на належному рівні за рахунок додаткового змісту спецкурсів, які доповнюють, поглиблюють і розширюють знання з профільних предметів; в) орієнтації на діяльнісний аспект змісту, дослідницько-проективну діяльність, підтримання пізнавальних інтересів; г) забезпеченні внутрішньопрофільної спеціалізації за

рахунок міжпредметних зв'язків, що уможливило введення курсів різної спрямованості; ґ) ознайомленні на допрофесійному етапі з основами майбутньої професії, такі спецкурси виконують роль проби на профпридатність. Спецкурси допомагають критично оцінювати свої можливості щодо правильності професійного вибору, сприяють майбутньому становленню в професії або відмові від неї [2, с.32-37].

Отже, метою спецкурсів є підготовка до усвідомленого й відповідального вибору сфери майбутньої професійної діяльності. Звідси випливають основні вимоги до тематики і змісту спецкурсів: 1) сприяти вибору індивідуальної і освітньої траєкторії, професійному сомовизначенню, соціалізації і адаптації випускників; 2) мати особистісну і соціальну значущість, надавати учням різні можливості для поглибленої профілізації та індивідуалізації навчання; 3) володіти значним науковим, розвивальним і виховним потенціалом; 4) сприяти розвитку загальнонавчальних і професійних умінь та навичок, формуванню ключових компетенцій.

Лише профільне навчання створює можливості для найбільш повного розвитку дитини відповідно до її сутності. Це не тільки має велике гуманістичне значення, а й є потужним важелем прогресу суспільства в умовах переходу країни до науково-інформаційних технологій, де успіх визначатиметься розвиненістю особистості та її максимальною самореалізацією.

Таким чином, профільність навчання у старшій школі є благом як для дитини, її діяльності у майбутньому дорослому житті, так і держави та суспільства, які в результаті отримують ефективного працівника, що найбільш повно реалізує себе відповідно до своїх здібностей. Тобто буде жити і діяти у гармонійному, цілісному життєвимірі.

Література

1. Кремень В. Профільне навчання: шлях до ефективної реалізації / Василь Кремень // Освіта України. – 2010. – № 3-4, 15 січня. – С.4
2. Липова Л. Теорія і практика здійснення профільного навчання в середній загальноосвітній школі / Людмила Липова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – №5. – С.32-37
3. Липова Л. Профільне навчання: теорія і практика / Л.Липова, П.Замаскіна, П.Малишев // Студії: педагогіка і психологія. – 2006. – С.3-5
4. Нормативно-правова основа профільного навчання // Завуч. – № 17-18, червень. – С.16-17
5. Петренко С. Профільна освіта – вимога сучасності / С.Петренко, Н.Барсук // Завуч. – № 16, червень. – С.35
6. Фесюк О. Психологічний супровід профільної і допрофільної освіти / О.Фесюк // Освітнянське слово. – 2008. – №19 (7 серпня).

В статье рассматривается важность допрофильной подготовки при выборе профиля обучения, а также формы и методы профильного обучения; раскрываются цель и функции спецкурсов в профильном обучении.

Ключевые слова: допрофильная подготовка, профильное обучение, задания допрофильной подготовки, цель и функции спецкурсов.

In the article are considered the importance of the before profile training for choosing profile studies and also forms and methods of profile studies; will open the aim and functions of special courses in profile students.

Key words: before profile training, profile studies, the aim and functions of special courses.